

De oorsprong van de Molukse gemeenschap in Breukelen

Arie A. Manten
Oud Aa 37, 3621 LA Breukelen

In de vroege herfst van 1964 vestigden zich één Ambonees gezin uit een kamp in de Wieringermeerpolder en twee gezinnen afkomstig uit een kamp in Zeeland als eerste Zuidmolukkers in Breukelen. Een veel grotere groep, 22 Zuidmolukse gezinnen, arriveerde heel spoedig daarna, op 4 oktober 1964; die kwam uit Woerden, waar ze 13¹/₂ jaar hadden gewoond. Zij werden op 10 november 1964 gevolgd door een drietal Zuidmolukse gezinnen uit het kamp Fochteloo in Oosterwolde, Friesland, terwijl omstreeks diezelfde tijd ook nog enkele gezinnen uit het kamp te Huizen hierheen kwamen.¹ Daarmee begon eind 1964 de geschiedenis van de Molukse gemeenschap in Breukelen. Over de achtergrond van het ontstaan van die gemeenschap gaat dit artikel.

Komst van de Molukkers naar Nederland

In het voorjaar van 1951 kwamen ongeveer 3500 Molukse militairen uit het opgeheven Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL) met hun gezinnen (in totaal circa 12500 personen) op dienstbevel in negen schepen naar Nederland.² Na aankomst in de haven gingen ze eerst naar het Demobilisatiecentrum in Amersfoort. Daar werd voedsel en kleding uitgereikt, werden de kinderen medisch onderzocht en kregen de mannen hun ontslag uit de militaire dienst op schrift.³ Daarna werden ze per bus overgebracht naar een van de vijftig voor hen vrijgemaakte, over heel Nederland verspreid liggende kampen. Het lag in de bedoeling om naar de Molukse eilanden terug te gaan zo spoedig als de politieke ontwikkelingen dat mogelijk maakten. De harde realiteit was anders. De geschiedenis van de Molukkers in Nederland is in belangrijke mate gestempeld door hun landverhuizing en het daarop volgende intense spanningsveld tussen ideaal en werkelijkheid.⁴

De Ambonese gezinnen die naar Woerden gingen, werden daar ondergebracht in drie voormalige militaire kampementen. Dat waren de Kazerne, in het midden van de oude binnenstad, het kamp Singel aan de westelijke buitenzijde van de stadsgracht, en het kamp Utrechtsestraatweg aan de oude straatweg naar Utrecht. De twee laatstgenoemde kampementen bestonden uit houten barakken; het kamp Utrechtsestraatweg was bijna even groot als de beide andere samen.⁵

Bij hun aankomst in Woerden kregen de toekomstige kampbewoners een boeket bloemen en een in het Maleis gestelde welkomstbrief aangeboden door de toentertijd erg actieve landelijke Stichting "Door de eeuwen trouw", een Nederlandse organisatie die fel gekant was tegen de Republiek Indonesia en vooral aanhang had in orthodox-protestantse kringen.

De verdeling van de Molukkers over de diverse kampen in het land was in het begin nogal willekeurig. Daardoor ontstonden op verscheidene plaatsen spanningen tussen mensen afkomstig van verschillende eilanden en met verschillen in culturele tradities (Ambonezen, Keiezen), of van verschillende godsdienst (christenen, islamieten), terwijl er ook weinig rekening mee werd gehouden wie via de uitgebreide familiebanden verwant waren aan elkaar. Een deel van deze problemen werd in de tijd daarna opgevangen door verhuizingen naar een ander kamp.

Zorg voor de Molukkers door de Nederlandse overheid

In het begin bemoeiden verscheidene departementen van de Rijksoverheid zich, los van elkaar, met de Molukkers.

Het Ministerie van Oorlog werd om tactische redenen nogal buiten beeld gehouden. De technische zorg voor de kampen berustte bij de Dienst Uitvoering Werken (D.U.W.) van het Ministerie van Sociale Zaken; de sociale zorg voor de kampbewoners werd toevertrouwd aan de Dienst Maatschappelijke Zorg (D.M.Z.) van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Voor het toezicht op de "handhaving van orde en tucht" werd in 1951 een Hoofd van de Ambonese Woonorden in Nederland (HAWIN) aangesteld, in de persoon van generaal-majoor b.d. Scholten; hij viel onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen.

In elk kamp kwam een Nederlandse kampbeheerder te wonen, die toezicht hield, de verzorging regelde en voor de contacten tussen kampbewoners en autoriteiten zorgde. Ten behoeve van dit laatste was er een kampraad, gekozen door de mannelijke gezinshoofden.

Om aan de versnippering in het overheidsbeleid een eind te maken, werd medio 1952 een Commissariaat van Ambonezenzorg (CAZ) ingesteld, een zelfstandig orgaan dat de taken van de eerder genoemde beleidsuitvoerende instanties overnam en alleen rechtstreeks verantwoording verschuldigd was aan de minister van Maatschappelijk Werk. Nadeel was dat de Molukkers zodoende apart kwamen te staan van de Nederlandse samenleving, wat toen overigens nog niet zo gevoeld werd omdat het ging "om een zeer specifieke opvang van korte duur".⁶

Het CAZ regelde alles voor de Molukkers in de diverse kampen. De invloed van dit sterk paternalistisch ingestelde orgaan werkte door in alle levenssferen van de kampbewoners. De Molukkers lieten zich dat welgevallen, mogelijk omdat ze door hun KNIL-tijd gewend waren geraakt aan een alles voor hen regelende en beslissende overheid. In het geval van het CAZ was er evenwel een tegenkant: het CAZ was voor hen tevens representant van "de regering" die hen in hun ogen zoveel kwaad had aangedaan door hen na 365 jaar militaire toewijding aan Nederland en Oranje zo onrechtvaardig aan de dijk te zetten, en daarmee concentratiepunt van alle kritiek.

De jeugd reageerde al sedert vrij spoedig na aankomst in de kampen zijn onvrede met de slechte huisvesting en de weinig inspirerende leefsituatie zo nu en dan af in vandalisme, relletjes en kleine diefstallen. De politie en andere autoriteiten konden daar weinig vat op krijgen door de gesloten gemeenschappen en het wantrouwen jegens de overheid.

Molukse belangenorganisaties

Ten tijde van het vertrek van de Molukkers uit Indonesië richtten zij in maart 1951 in Djakarta de Commissie Rechtspositie Ambonese Militairen en Schepelingen (CRAMS) op. Na aankomst in Nederland vestigde het hoofdbestuur van deze belangenorganisatie zich in Woerden, in het kamp Utrechtsestraatweg. Zij streefde met alle kracht naar erkenning van de militaire rechten van de oud-KNIL-militairen, een taak die er door het onaanvaardbaar geachte ontslag uit de militaire dienst niet eenvoudiger op was geworden. Elke maatregel van de Nederlandse overheid die de CRAMS niet vond passen bij zijn doelstellingen werd zeer principieel op juridische gronden aangevochten. De CRAMS erkende de Republiek Maluku Selatan (RMS, Republiek der Zuid-Molukken) en had contacten met de RMS-leiders, maar hield zich in zijn vertegenwoordigende werk aanvankelijk buiten de RMS-politiek.

Niet lang bleef de CRAMS de organisatie van en voor alle naar Nederland overgebrachte Molukkers. In Zeeland ontstond na onenigheid in september 1951 de gematigder Kesatuan Rayat Maluku (KRM, in het Nederlands vertaald: de Eenheidsorganisatie van het Molukse volk). Om de eenheid te herstellen kwam in februari 1952 de Badan Perwakilan Rayat Maluku Selatan (BPRMS, het Vertegenwoordigend lichaam van het Zuidmolukse volk) tot stand.⁷ De verdeeldheid bleef echter en nam in de loop der tijd nog toe. Een deel van de CRAMS-leiding ging met de oude organisatie door, die zich vervolgens ook niet meer afzijdig hield van de politiek. De achtergrond van de naam CRAMS wijzigde men in Committee Rehabilitation Army

Men (former KNIL) of Maluku Selatan.⁸ Diverse overtuigde leden van het CRAMS lieten zelfs een nieuwgeboren zoon bij de burgerlijke stand demonstratief inschrijven met Crams als één van zijn voornamen.

In Woerden bleef kamp Utrechtsestraatweg CRAMS-gezind, en schaarden de beide andere kampen zich in grote meerderheid achter de BPRMS. Het CRAMS ging zich steeds scherper opstellen tegenover de Nederlandse overheid en ook de verdraagzaamheid jegens andersdenkende Molukkers werd minder.

In 1954 scheidde de Partai Nasional Maluku Selatan zich van het CRAMS af.

Het resterende CRAMS viel vervolgens landelijk ook nog eens in vier fracties uiteen, waarvan er twee aanhang hadden onder de bewoners van het Woerdense kamp Utrechtsestraatweg: CRAMS-Polhaupessy en CRAMS-Tamaëla, beide genoemd naar hun politieke

Rijwielzadelfabriek

*

TELEFOON 0 3462-652

BANKIERS:
NEDERLANDSCHE MIDDENSTANDSBANK N.V.
(KANTOOR BREUKELEN)
POSTREKENING: 180446
TELEGRAMADRES: KNOOP BREUKELEN

BREUKELEN, 16 April 1962.
BRIEF-ADRES: KNOOP RIJWIELZADELFABRIEK

A a n

Burgemeester en Wethouders

der Gemeente B r e u k e l e n .

Uw kenmerk : No.725.

Onderwerp : Extra-woningcontingent
Ambonezen.

Edelachtbare Heren,

Uw geacht schrijven dd. 11 dezer geeft ons aanleiding onder Uw aandacht te brengen, dat wij reeds geruime tijd te kampen hebben met een tekort aan voornamelijk ongeschoold personeel.

Bij de eventuele huisvesting van Ambonezen hier ter plaatse zijn wij dan ook daadwerkelijk geïnteresseerd, daar mag worden aangenomen dat voor zeker 2 of 3 arbeidskrachten uit deze bevolkingsgroep altijd wel mogelijkheden tot plaatsing in ons bedrijf aanwezig zullen zijn.

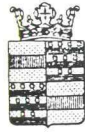
Met de meeste Hoogachting,

KNOOP RIJWIELZADELFABRIEK

C.M. van Wijngaarden
C.M. van Wijngaarden, Dir.

Afb. 1. Brief van de rijwielzadelfabriek Knoop, één van de antwoorden op de gemeentelijke enquête over de plaatsingsmogelijkheden voor Ambonese werknemers.

GEMEENTE

BREUKELEN

AAN

de Fabrikantenkring „de Vechtstreek”,
p/a N.V. Bammens & Zn.,
te M A A R S S E N .

Uw kenmerk

Uw brief van

Ons kenmerk

973

Onderwerp

BREUKELEN, 25 april 1962.

Extra-woningcontingent
Ambonezen.

Ten verfolge op onze brief van 11 dezer, nr. 726, delen wij u mede, dat een onder de plaatselijke industriëlen gehouden enquête naar de behoefte aan tewerkstelling van Ambonezen het volgende resultaat heeft opgeleverd:

Industriële Mij v.h. J.W.Bronwasser	10	-	15
Meubelfabriek „de Eendracht"	3		
Garagebedrijf J.N.Roeleveld	-	-	-
„Vapor"	5		
„Sterovita" Melkproducten	10		
Waterleidingbedrijf Midden-Nederland	-	-	-
N.V. Industrie en Handelmaatschappij	2	-	3
N.V. „de Vecht"	-	-	-
Drukkerij G.van Dijk	1	-	2
N.V. Hazemeyer	10	-	12
Totaal	41	-	50

Uit dit overzicht moge u blijken, dat - hoewel niet in alle gevallen geconcretiseerd - voor het aanvragen van een extra woningcontingent ten behoeve van deze bevolkingsgroep in onze gemeente zeker belangstelling bestaat.

Gaarne zullen wij dan ook vernemen, welke stappen door uw kring zullen worden ondernomen, die ter bereiking van het gestelde doel bevorderlijk kunnen zijn.

Burgemeester en Wethouders van Breukelen.

De secretaris,

De burgemeester,

Typ:TB.

Coll: }

TEL. 03462-646/647

GRONO'S: GEMEENTE-ONTVANGER 145259

GEMEENTE-SECRETARIS 405742

Afb. 2. Brief waarin de Gemeente Breukelen haar bevindingen inzake de plaatselijke arbeidsmarkt voor Molukkers mededeelde aan de Fabrikantenkring "De Vechtstreek".

voorganger. De laatstgenoemde groepering wilde terug naar Indonesië en vormde zich in 1957 om tot de Partai Pantja Sila (PPS); deze nieuwe naam bracht de erkenning van de Pantja Sila, de vijf grondbeginselen van de Indonesische eenheidsstaat, tot uitdrukking.

In 1959 kwam er nog een nieuwe partij bij, de Persema (Perdjuangan Serikat Maluku = Molukse Strijdvereniging), die zich ging inzetten voor een federatieve staat in Indonesië.

Molukse kerkgenootschappen

De politieke strijd brak ook de kerkelijke eenheid onder de Molukkers. Dat was een zeer ingrijpende ontwikkeling omdat de kerk, en de daarmee verbonden verenigingen, een centrale plaats innam in hun dagelijks leven. Bij hun aankomst in Nederland was de overgrote meerderheid van de Molukkers lid van de Geredja Protestan Maluku (GPM, de Molukse Protestantse Kerk) en organiseerden zij zich als een nood-classis van de GPM in Indonesië. Toen echter de Indonesische GPM zijn geloofsgenoten in Nederland adviseerde zich aan te sluiten bij de Nederlandse Hervormde Kerk, besloten ze liever een eigen kerk te stichten, de Geredja Indjili Maluku (GIM, de Molukse Evangelische Kerk). Deze GIM steunde voluit het RMS-streven, zelfs tot op de preekstoel tijdens de kerkdiensten.

Al in 1953 traden verscheidene gelovigen, die zich niet zo sterk verwant voelden met het RMS-ideaal, onder leiding van dominee Keiluhu uit de GIM. Zij stichtten de Noodgemeente van de Geredja Protestan Maluku di Belanda (NGPMB). In de jaren daarop volgden nog meer afsplitsingen, waarbij onder meer de Geredja Protestan Djama'at Darurat (GPDD) ontstond, die zich pro-Republiek Indonesia opstelde en een openlijke voorkeur aan de dag legde voor terugkeer naar het geboorteland.

Lang voordat er plannen werden ontwikkeld voor de vestiging van Molukkers in Breukelen was er onder de in Nederland aanwezige Molukkers dus al sprake van een sterke en vaak zeer ingrijpende verdeeldheid.

Overheidsbeleid vanaf 1959 gericht op integratie

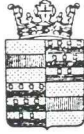
Het rapport Ambonezen in Nederland, in 1959 uitgebracht door een commissie onder voorzitterschap van mevrouw H. Verwey-Jonker, betekende een wijziging van het beleid van de Nederlandse overheid. Plannen om nieuwe woonwijken voor Amboneze gezinnen te bouwen, die de uitgewoende kampen moesten vervangen, werden van tafel geveegd. De nadruk kwam te liggen op integratie in de Nederlandse samenleving, met behoud van "het eigen groepsleven van de Ambonezen". In zijn uitwerking kwam dat neer op "open woonwijken" in de nabijheid van geschikte industriële werkgelegenheid. Vrije, individuele huisvesting in woningen tussen de Nederlandse bevolking kon de Commissie Verwey-Jonker voor de grote meerderheid der Molukkers vooralsnog niet aanraden.

In de Utrechtse Vechtstreek, waar men kampte met een tekort aan arbeidskrachten, werd op deze nieuwe beleidslijn ingehaakt. Als gevolg van de na de Tweede Wereldoorlog heersende woningnood had de Rijksoverheid een distributiesysteem voor nieuw te bouwen woningen ingesteld. De Fabrikantenkring "De Vechtstreek" te Maarssen verzocht op 27 maart 1962 het gemeentebestuur van Breukelen om stappen te ondernemen voor het verkrijgen van een extra contingent woningen ten behoeve van in Nederland verblijvende Ambonezen, die dan bij de diverse bij de Fabrikantenkring aangesloten industrieën te werk gesteld zouden kunnen worden. In Maarssen zou men, volgens deze Fabrikantenkring, daarvoor eveneens veel voelen.⁹

Breukelse enquête

In Breukelen, dat onder de leiding van burgemeester T.T.M.H. Bijleveld graag groter wilde groeien, vond deze vraag een willig oor. De burgemeester

GEMEENTE

BREUKELLEN

Aan de heer Hoofdingenieur-Directeur
van de Volkshuisvesting en de Bouw-
nijverheid in de provincie Utrecht,

Maliebaan 13,

U t r e c h t.

Uw kenmerk

Uw brief van

Ons kenmerk

973

Onderwerp

BREUKELLEN, 16 mei 1962.

Extra-contingent.
Woningwetwoningen.

Op initiatief van de fabrikantenkring "De Vecht-
streek" is in onze gemeente een enquête gehouden onder de
plaatselijke bedrijven ten einde te onderzoeken in hoeverre
de opnemng van Ambonezen in deze gemeente zou kunnen bij-
dragen in de opheffing van het personeelsgebrek, dat bij vele
bedrijven aanwezig is.

Daaruit is gebleken, dat hiervoor veel belangstel-
ling bestaat. Voor onmiddellijke plaatsing zouden reeds 41
tot 50 Ambonezen in aanmerking komen.

Realisering van de bovengenoemde suggestie is echter
slechts mogelijk, wanneer ten behoeve van deze bevolkingsgroep
een extra woningcontingent in de woningwetsector beschikbaar
kan worden gesteld.

Gaarne roepen wij Uw medewerking in ter verwezen-
lijking van deze plannen. Mocht het gewenst zijn daarvoor
contact op te nemen met de naburige gemeenten, dan zijn wij
gaarne bereid daartoe initiatieven te nemen.

Burgemeester en wethouders van Breukelen,
de secretaris, de burgemeester,

Bijlagen:

Afb. 3. Aanvraag van B&W van Breukelen voor woningwetwoningen ten behoeve van
naar Breukelen te halen Molukse gezinnen.

speurde reeds geruime tijd regelmatig bij het Rijk en in de rest van het land naar mogelijkheden om aan extra bouwvergunningen te komen. Daarbij was hem in Den Haag duidelijk gemaakt dat een aanbod om een wijkje "Ambonezenwoningen" te bouwen een van de weinige mogelijkheden was met een goede kans op succes. Volgens mondelinge mededelingen van verschillende zijden, die ik betrouwbaar acht, had de burgemeester die kennis snel doorgespeeld aan mensen uit het Breukelse bedrijfsleven. De vraag van de Fabrikantenkring kwam voor hem dus vermoedelijk niet als een verrassing.

Al op 11 april 1962 stelden B&W onder het Breukelse bedrijfsleven een onderzoek in naar de mogelijkheden voor aanstelling van Ambonese werknemers in de onderscheiden ondernemingen. Aangedrongen werd op een reactie binnen één week! De Fabrikantenkring werd hierover ingelicht.

Tien Breukelse ondernemingen reageerden, die te zamen 41 à 50 Ambonese werknemers dachten te kunnen plaatsen. Een van de antwoordbrieven ziet u in Afbeelding 1. Op 25 april 1962 (men was voortvarend bezig!) informeerde het gemeentebestuur de Fabrikantenkring over het resultaat (Afbeelding 2). Deze ondernemersorganisatie vond dat de Gemeente Breukelen nu maar stappen moest ondernemen naar de Rijksoverheid. Dat gebeurde op 16 mei 1962 (Afbeelding 3).

Hierdoor kwam het Commissariaat van Ambonezenzorg in actie. In de brief van het CAZ van 12 juni 1962 werden verscheidene randvoorwaarden genoemd.⁹ De belangrijkste worden hier geciteerd:

"Er zal voldoende gedifferentieerde werkgelegenheid moeten zijn, voldoende onderwijsmogelijkheden (kleuter-, lager- en voortgezet onderwijs) voor de jeugd, instellingen voor maatschappelijk werk, die de opvang en aanpassing van de Ambonese gezinnen aan de Nederlandse samenleving kunnen bevorderen. Ook zal een redelijke verhouding in acht genomen moeten worden tussen het aantal - kinderrijke - Ambonese gezinnen en de omvang van de plaatselijke bevolking."

"Ook is niet duidelijk of er alleen behoefte is aan ongeschoolde arbeiders of dat er ook werk is voor geoefende en geschoolde arbeiders. Dat laatste is wel nodig. Want als de massa van de Ambonezen het niet verder zou brengen dan tot ongeschoold arbeider, dan ligt daarin de kiem voor allerlei spanningen. In het Ambonezenbeleid wordt daarom getracht binnen de groep zelf de nodige differentiatie te brengen en daarom zou ik nog graag van u vernemen of en zo ja welke mogelijkheden er zijn voor geoefende en geschoolde Ambonese werkers."

"Wat het onderwijs betreft, rijst de vraag of er op een protestants-christelijke - want dit is de richting, welke de Ambonese ouders als regel voor hun kinderen kiezen - kleuter- en lagere school, ruimte is voor 25 à 30 kleuters en 70 à 80 kinderen op wie de leerplichtwet van toepassing is, uit de 50 Ambonese gezinnen die zich in uw gemeente zouden vestigen en zo ja, of een aanvaardbare verhouding blijft bestaan tussen het aantal Nederlandse en het aantal Ambonese kinderen."

Op 2 augustus 1962 reageerde de Gemeente Breukelen op de brief van het CAZ (Afbeelding 4). Op het aspect van de kwaliteit van de werkgelegenheid werd in een bijlage gedetailleerd ingegaan. De inhoud daarvan is ook interessant uit het oogpunt van de economische geschiedenis van Breukelen:

De plaatsingsmogelijkheid van 41 - 50 Ambonezen betreft de volgende bedrijven:

1. Industriële Mij v/h J.W. Bronwasser 10 - 15 pers.

Dit bedrijf bestaat uit een betonfabriek te Breukelen, waar 40 à 45 personen werkzaam zijn. In 't algemeen worden ongeschoolde arbeiders aangenomen, die zich in dit bedrijf in betonwerkzaamheden kunnen bekwaliden. Het tweede gedeelte van dit bedrijf omvat de kopergietterij te Maarssen. In dit bedrijf kunnen regelmatig personen worden geplaatst, die in de metaalvakken geschoold zijn: draaiers, afbramers, kopergietters. Het bedrijf in Maarssen heeft 70 - 80 werknemers in dienst.

2. Meubelfabriek "De Eendracht" te Breukelen 3 pers.

Meubelfabriek met (circa) 16 werknemers. Vervaardigt meubelen in het betere genre (voornamelijk zitmeubelen). De te plaatsen werknemers kunnen, mits zij normaal begaafd en werkwillig zijn, ongeschoold zijn. Zij ontvangen dan in het bedrijf een scholing tot hetzij machinaal houtbewerker, hetzij meubelmaker.

GEMEENTE

BREUKELLEN

Aan de heer Commissaris van de
Ambonezenzorg,

Javastraat 6,

's-Gravenhage.

Uw kenmerk
62948

Uw brief van
12 jun 62

Ons kenmerk
1223

Onderwerp

BREUKELLEN, 2 augustus 1962.

Bouw van woningen
voor Ambonezen.

Uw bovengenoemd schrijven is voor ons aanleiding geweest om na te gaan of deze gemeente kan voldoen aan de in Uw brief genoemde eisen voor het eventueel opnemen van Ambonezen.

Naar aanleiding daarvan delen wij U het volgende mede.

1. Voldoende gedifferentieerde werkgelegenheid.

Van elk der bedrijven, die in principe hun medewerking hebben toegezegd bij de plaatsing van Ambonezen vindt U in de bijlage dezes een korte beschrijving. Tevens is hierin vermeld voor welke categorie arbeiders plaatsingsmogelijkheden bestaat. Hieruit moge blijken, dat de aangeboden werkgelegenheid zeer gedifferentieerd is en vooral geoefende en geschoolde personen goed plaatsbaar zijn.

2. Voldoende onderwijsmogelijkheden.

Breukelen vervult in de Vechtstreek en Noord-west-Utrecht een streekfunctie, niet in de laatste plaats op onderwijsgebied. In de gemeente zijn de volgende scholen gevestigd:

"Een School met den Bijbel" 295 leerl.

Pro Rege School

(Chr.Schoolonderw.op G.G.) 174 "

O.L.School "Prinses Marijke" 184 "

R.K.Lagere School" 285 "

Chr.Nat.U.L.O.school 283 "

Chr.B.L.O.school 98 "

R.K.V.G.L.O.school 56 "

Chr.Kleuterschool 160 "

R.K.Kleuterschool 80 "

Neutr.Kleuterschool 76 "

Chr.Lagere Landbouwschool 79 "

Chr.Landbouwhuishoudschool 135 "

Bijlagen Centr.Technische School 300 "

Voor zover thans bekeken kan worden moet het mogelijk zijn op bovengenoemde scholen ruimte te vinden voor de kinderen uit \pm 50 Ambonese gezinnen. Bouwplannen voor een tweede chr.kleuterschool en een lagere school zijn in voorbereiding.

Voor zover voortgezet onderwijs niet op een der bovengenoemde scholen kan worden gevolgd, kan worden gewezen op de vele mogelijkheden, welke Utrecht (op 12 KM afstand gelegen) op dit terrein biedt.

3. Aanwezigheid van Instellingen voor Maatschappelijk Werk.

In deze gemeente zijn twee stichtingen voor maatschappelijk werk werkzaam, t.w. de Prot.Chr.Stichting voor Maatschappelijk Werk, waarin alle plaatselijke prot.chr.kerken samenwerken, en de Katholieke Stichting voor Maatschappelijk Werk in de gemeenten Breukelen, Loenen, Loenersloot en Loosdrecht, te Loenen.

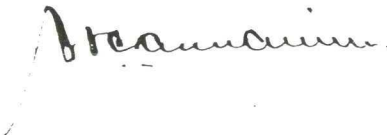
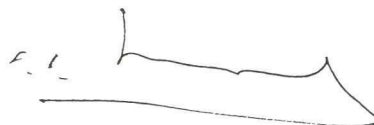
4. Aantal Nederlanders in de bebouwde kom.

De gemeente Breukelen telde per 1 januari 1962 6851 inwoners. Het merendeel hiervan (6000 \pm) woont in de bebouwde kom van het dorp Breukelen. Daarnaast is er nog de kom Breukeleveen en de buurtschappen Portengen en Oud Aa, waar echter geen woningwetbouw mogelijk is.

Resumerend menen wij ons verzoek, gedaan bij ons schrijven van 16 mei 1962 gestand te kunnen doen. Uiteraard kunnen de door de plaatselijke industriën gedane opgaven van te plaatsen Ambonezen slechts als principieel beschouwd worden. De directies dezer bedrijven kunnen deze toezegging niet voor onbepaalde tijd gestand doen, terwijl veelal ook een persoonlijke sollicitatie van de betrokken Ambonees op prijs wordt gesteld.

De grootte der te bouwen woningen kan nader worden gezien wanneer eerst de principiële medewerking aan het object is toegezegd.

Burgemeester en wethouders van Breukelen,
de secretaris, de burgemeester,

Afb. 4 (op de bladzijde hiernaast en hierboven). Rapportage door B&W van Breukelen over de vestigingsomstandigheden die Molukse gezinnen in Breukelen zouden aantreffen.

3. Vapor Machinefabriek N.V. 5 pers.

Dochteronderneming van Vapor International Corp. Ltd of Chicago USA. Productie van verwarmingstoestellen voor dieselmotoren en stoomgeneratoren. Aantal personeelsleden \pm 25. De te plaatsen werknemers moeten geschoold zijn: machinebankwerkers, verwarmingsmonteurs, (boorders/draaiers), plaatwerkers. Het bedrijf is aangesloten bij Bemetel (opleidingsmogelijkheid).

4. N.V. Sterovita Melkproducten 10 pers.

Zuivelindustrie. In de fabriek te Breukelen, die \pm 210 werknemers telt, wordt hoofdzakelijk koffiemelk en chocolademelk (Fosco) vervaardigd. Daarnaast enkele producten in mindere hoeveelheden: roomboter, kaassoorten. Van de te werk te stellen personen zouden \pm 3 enigszins geschoold moeten zijn in een of meer technische vakken (onderhoudsmonteur, machinebankwerker, houtbewerker) om in de technische onderhoudsdienst werkzaam te kunnen zijn. Alle voorkomende (technische) werkzaamheden willende

CENTRALE DIRECTIE VAN DE VOLKSHUISVESTING EN DE BOUWNIJVERHEID h,

INGEKOMEN

23 AUG. 1962

Hoofdafdeling Woningbouw
AFDELINGAan het College van
Burgemeester en Wethouders
van de gemeente
BREUKELEN.

0817602

UW KENMERK

UW BRIEF VAN

ONS KENMERK

s-GRAVENHAGE,
KANTORENCOMPLEX
VAN ALKEMADELAAN
TELEFOON 72 38 80

17 aug. 1962

ONDERWERP : huisvesting van Ambonezen

Met verwijzing naar een brief van U, d.d. 2 augustus 1962, no. 1223, gericht aan de Commissaris van Ambonezenzorg, wijs ik U bij deze een extra-contingent van 50 woningwetwoningen toe ten behoeve van de huisvesting van Ambonese gezinnen.

De Directeur-Generaal,

o.l.

Afb. 5. Toewijzing aan Breukelen van 50 woningwetwoningen voor Molukse gezinnen.

- verrichten. De overigen zouden in het zuivelbedrijf komen. Dit kunnen geschoolden zijn in de zuivelsector, maar ook ongeschoolden. Studie in het vak wordt aangemoedigd en promotiemogelijkheden zijn bij getoonde interesse in het bedrijf zeker aanwezig.
5. Waterleidingbedrijf "Midden-Nederland" geen aantal genoemd
Waterleidingbedrijf met bijkantoor te Breukelen (overheidsbedrijf). Volgens mededeling van het bedrijf doet behoefte aan personeel zich regelmatig voor. Hieronder bevinden zich werklieden (gravers), fitters, meteropnemers, (aankomende) tekenaars, enz. Breukelen acht het bedrijf als standplaats aantrekkelijk i.v.m. ligging in N.W. Utrecht. Bereid om Ambonezen in passende functies te werk te stellen.
 6. N.V. Industrie- en Handelsmij v/h A. Knoop 2 à 3 pers.
Fabrikante van de bekende Knoop rijwielzadels. Het bedrijf omvat circa 30 werknemers. Plaatsingsmogelijkheid als fabrieksarbeider (ongeschoold). Het betreft voornamelijk bediening van persen e.d. (metaalbewerkingsmachines).
 7. Drukkerij en uitgeverij G. van Dijk N.V. 1 à 2 pers.
Drukkerij/uitgeverij van enkele tijdschriften en van boekwerken. Het bedrijf omvat circa 20 werknemers. Te plaatsen werknemers dienen (licht) geschoold te zijn, hetzij als vakarbeider (drukker of zetter) dan wel als hulpvakarbeider (binder of snijder). Iemand met kantooropleiding zou tot magazijnhulp kunnen worden omgeschoold.

8. N.V. Hazemeijer, fabriek te Breukelen 10 à 12 pers.

Fabriek van elektrische apparaten (hoofdkantoor te Hengelo), voornamelijk schakelmateriaal. ± 190 werknemers zijn aan het bedrijf verbonden. Plaatsing is mogelijk van zowel ongeschoolde arbeiders, die een plaats krijgen in de mechanische afdelingen, als van geschoolde arbeiders, zoals metaalbewerkers en electromonteurs. Bovendien kan scholing in het bedrijf plaatsvinden. Een studieregeling (50% der kosten) moedigt verdere scholing aan. Het bedrijf is aangesloten bij Bemetel. Bovendien is er plaatsingsmogelijkheid voor vrouwelijke arbeidskrachten.

Breukelse gemeenteraad werd pas laat ingelicht

De door B&W van Breukelen geleverde informatie viel bij het CAZ in goede aarde. Op 20 augustus 1962 ontvingen B&W het bericht dat een extra contingent van 50 woningwoningen toegewezen was voor de huisvesting van Amboneze gezinnen (Afbeelding 5). Daarmee had de komst van Molukkers naar Breukelen in feite zijn beslag gekregen.

Dat Breukelen in één klap meteen 50 "Ambonezenwoningen" kreeg toebedeeld, zal vermoedelijk sterk beïnvloed zijn door het feit dat een oproep van de Rijksoverheid aan alle gemeentebesturen om een groep Ambonezen te huisvesten maar heel weinig reacties had opgeleverd.

Het College, bestaande uit burgemeester Bijleveld en de wethouders L.J. Griffioen (KVP) en G.T. van der Vlis (CHU), terzijde gestaan door gemeentesecretaris Mr H.C.L. van Ginkel, had tot dan toe geheel buiten de gemeenteraad om gehandeld. In de raadsvergaderingen van 8 mei, 6 juli en zelfs ook die van 4 september werd met geen woord gerept over de mogelijke komst van Molukkers naar Breukelen.¹⁰ Pas in de raadsvergadering van 19 oktober 1962 - twee maanden na ontvangst van de toekenningsbrief - deed de voorzitter, burgemeester Bijleveld, "mededeling van de toewijzing van 52 Ambonezen-woningen". Hij voegde er meteen aan toe: "Het college is enigszins bezorgd dat zo'n grote toewijzing is verkregen en meent, dat het goed is deze zaak geleidelijk te doen verlopen". Jammer dat het verslag van de raadsvergadering op dit punt nogal beknopt is, want de discussie die volgde doet vermoeden dat de burgemeester zijn mededeling op een bepaalde manier had ingekleurd. De Raad reageerde onthutst. Jhr W.H.D. Quarles van Ufford (VVD) merkte beleefd verwijtend op dat hij "zich niet kon herinneren, dat het probleem van de vestiging van Ambonezen in de gemeenteraad heeft gespeeld. Deze zaak heeft consequenties voor de gemeente". H. Oudhof (ARP) vond dat "als we in beginsel hieraan onze stem geven, zijn we gebonden. Deze zaak heeft vele kanten. Ik zie de moeilijkheden niet aan de kleine kant." Hij was er niet voor dat het probleem om Ambonezen aan woningen te helpen op de rug van onze gemeente werd uitgevochten en kon zich met de gevolgde procedure dan ook niet verenigen. Ook J.C. Wisse (ARP) viel "deze zaak wat rauw op het dak", doch het hoefde zijns inziens "niet zo te zijn dat de Amboneze gezinnen hier niet zouden kunnen komen". J.G. van der Valk (PvdA) meende "dat we deze aangelegenheid zuiver uit menselijk oogpunt moeten bezien, aangezien we uit een oogpunt van volkshuisvesting aan deze woningen niets hebben". L.F. de Weijs (CHU) wees op de sociologische kant van de huisvesting dezer gezinnen. Zouden ze wel goed aansluiting kunnen vinden bij de overige Breukelse bevolking?

In zijn antwoord aan de Raad zei de burgemeester niet de schijn te hebben willen wekken om deze zaak 'door te drukken'. Hij ging vooral uitvoerig in op de rol van de Fabrikantenkring. B&W had daarop het Ministerie van Volkshuisvesting meegedeeld dat de personeelsbehoefte "op ruim 50 man gesteld kon worden". "In tegenstelling met de verwachting is hieruit tenslotte het contingent van 52 woningen te voorschijn gekomen". (Opmerkelijk dat in deze raadsvergadering over 52 woningen gesproken werd, terwijl het in de correspondentie over en weer steeds over 50 woningen ging.) Vervolgens ging de burgemeester op de ideologische toer: "Deze aangelegenheid

Afb. 6. De Molukse kerk aan de Karel Doormanweg te Breukelen (foto H. van Walderveen, 1987, Foto-archief Historische Kring Breukelen).

heeft ook een maatschappelijke kant in zoverre ons land een ereschuld tegenover deze bevolkingsgroep heeft in te lossen".

"Hierna kan de raad zich ermede verenigen, dat met de eerder genoemde plannen voortgang gemaakt wordt."¹⁰

B&W mochten dan in de raadsvergadering zeggen dat ze de zaak geleidelijk wilden doen verlopen, in Den Haag dacht men er anders over. Op 27 september 1962 hadden B&W al een brief van het CAZ ontvangen waarin erop werd aangedrongen dat de aanbesteding van de bouw van deze woningen nog in 1962 zou plaatsvinden.

Als aanbesteding en gunning pas in 1963 plaats zouden hebben, zou deze geacht worden "te zijn geschied ten bate van het - uiteraard beperkte - contingent woningwetwoningen, dat in 1963 voor de huisvesting van Ambonezen beschikbaar zal worden gesteld. Het proces van de verhuizing van de Ambonezen uit de houten barakken van de woonoorden naar de stenen woningen zou daardoor vertraagd kunnen worden en dit is iets wat als het maar enigszins mogelijk is voorkomen moet worden", aldus het CAZ.

Op 3 oktober antwoordden B&W dat er naar gestreefd werd de aanbesteding en gunning "nog in 1962 te doen plaatsvinden. De voorbereidingen daartoe bevinden zich in een vergevorderd stadium". Op deze plaats werd met geen woord gerept over de voorkeur voor een geleidelijke procedure.

In de algemene beschouwingen bij de begrotingsbehandeling in de vergadering van de gemeenteraad op maandag 10 december 1962, kwamen twee raadsleden terug op de huisvesting van Ambonezen in Breukelen. J.C. Wisse sprak zijn bezorgdheid uit over een dreigende discriminatie van deze bevolkingsgroep door de burgerij. W.H.D. Quarles van Ufford informeerde of diegenen die niet in Breukelen aan het werk zouden gaan hier wel gehuisvest zouden worden. Over het antwoord van de burgemeester melden de raadsnotulen: "De bezetting van Ambonezen-woningen stelt het college zich voor zeer geleidelijk te doen verlopen. Op de mogelijkheid dat Maarssen bij deze

huisvesting de behulpzame hand zal bieden, behoeft niet gerekend te worden, daar deze gemeente met een tekort aan bouwgrond heeft te kampen."

Naar aanleiding van deze laatste opmerking ging het raadslid Wisse op onderzoek uit. In de rondvraag van de raadsvergadering van 1 februari 1963 meldde hij dat Maarssen wel over bouwterrein beschikte en vroeg hij B&W met die gemeente in contact te treden. Hij ving bot: "de voorzitter verwacht hier niet veel van; in de eerste plaats zal Maarssen aanvoeren, dat dit een Breukelse aangelegenheid is en in de tweede plaats is het aantal toegewezen woningen een gevolg van een ingestelde enquête, die getrouwelijk is doorgegeven in de veronderstelling, dat hierop een procentuele toewijzing zou volgen." Met deze kluit waggelde de Raad weer het riet in.

In de 21 raadsvergaderingen die daarna volgden, tot in oktober 1964 de verhuiswagens uit Woerden en elders Breukelen-Noord binnenreden, werd verder niet meer over de komst van een Molukse bevolkingsgroep gesproken.

Wat opvalt is, dat in de archieven betreffende de gehele voorbereidingsfase geen enkele aanwijzing voorkomt dat door de Fabrikantenkring of door het Breukelse college van B&W ooit vragen zijn gesteld om meer te weten te komen over de toekomstige werknemers, respectievelijk ingezetenen. Van de vele kennis aanwezig bij het CAZ en de jarenlange ervaring met Molukkers in Woerden schijnt geen gebruik gemaakt te zijn om zich goed op de komst van de Molukkers voor te bereiden en eventueel de gang van zaken op onderdelen te beïnvloeden.

In de raadsvergadering van 19 oktober 1962 gaf het raadslid L.F. de Weijs wel even een voorzetje, door te vragen een selectie naar kerkelijke gezindte te willen toepassen. De burgemeester deelde evenwel mee dat de Ambonezen "in het algemeen tot de protestant-christelijke gezindte gerekend moeten worden". Bij die algemene opmerking bleef het; tot nadere studie of actie kwam men vanuit het Breukelse gemeentebestuur niet.

Misschien heeft in dit alles meegespeeld dat de burgemeester lang getwijfeld schijnt te hebben of de Molukkers wel zouden komen. Hij hield rekening met de mogelijkheid dat ze vóór die tijd alsnog naar de Molukse eilanden zouden zijn teruggekeerd. Maar dan hebben we in ieder geval die huizen, merkte hij eens tegen een van de wethouders op.

Molukkers vestigden zich in Breukelen

De tegenstelling tussen de Breukelse opstelling van 'kalmpjes aan' en de drang naar snelle concrete resultaten in Den Haag gaf een spanningsveld.

Op 30 november 1962 vroeg het CAZ, wat ongeduldig geworden, naar een situatietekening van de plaats waar de woningen gebouwd zouden worden en plattegronden met de indeling van de woningen. Op 13 februari 1963 kwam er weer een brief van het CAZ met de vraag hoe het nu zat met de aanbesteding en gunning. Gemeentewerken/Bouw- en Woningtoezicht Breukelen adviseerde B&W op 11 maart te antwoorden dat begin 1963 inmiddels 22 woningen waren aanbesteed en gegund en dat men hoopte het gehele complex in 1963 gerealiseerd te krijgen.

De gekozen locatie was de noordzijde van de Niftarlakestraat-west en de aangrenzende gedeelten van de Gijsbrecht van Nijenrodestraat westzijde, alsmede de tweede flat aan de Schepersweg (gerekend vanaf het winkelcentrum in Breukelen-Noord).

Onder de Molukkers in Woerden bleek grote belangstelling te bestaan voor verhuizing naar Breukelen. Kort na het bekend worden dat men in Breukelen Ambonezenwoningen ging bouwen, kwamen er, in april 1963, al 12 aanmeldingen (Kazerne 7, Utrechtsestraatweg 4, Singel 1) binnen.

In een brief gedateerd 19 september 1963 informeerde het CAZ naar de datums van oplevering van de woningen, in verband met het opstellen van een verhuisplan. Bouw- en Woningtoezicht adviseerde april 1964 op te geven.

Eind 1964 konden uiteindelijk, te beginnen met het gedeelte aan de Gijsbrecht van Nijenrodestraat, een eerste en tweede groep huizen in de nieuwe Molukse wijk in Breukelen echt in gebruik genomen worden; de andere woningen volgden in het jaar daarna.

Met de Molukse gezinnen verhuisden ook hun onderlinge tegenstellingen mee naar Breukelen. In Woerden toonden zowel BPRMS-aanhangers in het kamp Kazerne en een enkele in het kamp Singel, als CRAMS-aanhangers in het kamp Utrechtsestraatweg belangstelling voor verhuizing naar Breukelen. Zonder onderlinge problemen ging dat niet, want het CRAMS deed een poging om alleenzeggenschap te verwerven over de toewijzing van de Breukelse woningen; Van Wijk vertelt in zijn studie⁵ dat een Molukker die jarenlang in de Kazerne had gewoond eerst CRAMS-lid moest worden voordat hij een kans kreeg op een woning in Breukelen. Niettemin konden in 1964 ook zes als BPRMS-gezind bekend staande gezinnen uit de Kazerne naar Breukelen vertrekken. Mogelijk speelde daarbij een rol dat de Gemeente Woerden de Kazerne graag ontruimd wilde zien, om dat gebouw te kunnen aankopen ten behoeve van het te krap gehuisveste politiekorps.

De kleine groep van het CRAMS-Polhaupessy in het Woerdense kamp Utrechtsestraatweg wenste bijeen te blijven, hetzij in Woerden, hetzij in een woonwijk elders. Het kwam er uiteindelijk niet van. Zes gezinnen verhuisden in 1965 naar Breukelen, anderen gingen naar, onder meer, Alphen aan den Rijn, Hoogeveen en Delfzijl.

De onderlinge verdeeldheid onder de Molukkers bleef helaas ook na de verhuizing naar Breukelen voortdurend sterk, de naam Molukse gemeenschap ten spijt.

Noten

- 1 Zie hierover ook: Anoniem, 1986. Terugblik van één der eerste Zuidmolukse inwoners van Breukelen. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 1, nr. 1, blz. 34. De informatie uit dat artikel werd aangevuld in vraaggesprekken met enkele mensen uit de Molukse gemeenschap.
- 2 Het past niet in de aard van dit artikel in te gaan op de oprichting van de Oostindische staat, de inlijving daarvan door Soekarno in de eenheidsstaat Indonesië, de proclamatie van de Zuidmolukse Republiek, de opstelling van de Nederlandse overheid in deze ontwikkelingen, de eeuwenoude sterke relatie tussen de Molukkers en Nederland en de oorzaken van hun vertrek uit Indonesië. De lezer wordt hiervoor verwezen naar de navolgende drie boekpublicaties:
B. van Kaam, 1977. Ambon door de Eeuwen. Uitgeverij In den Toren, Baarn.
Bung Penonton, 1977. De Zuidmolukse Republiek - Schets voor een beschrijving van de nieuwste geschiedenis van het Zuidmolukse volk. Buiten & Schipperheyn, Amsterdam.
E.J. van der Meulen (Samensteller), 1981. Dossier Ambon 1950 - De houding van Nederland ten opzichte van Ambon en de RMS. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage.
- 3 J.M.M. van Amersfoort, 1971. De sociale positie van de Molukkers in Nederland. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, blz. 12 - 13. Ook: Regeringsnota 1978, De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, blz. 21.
- 4 T. Pollman en J. Seleky, 1979. Istori-istori Maluku. Het verhaal van de Molukkers. De Arbeiderspers, Amsterdam, blz. 123.
- 5 De meeste informatie over de gang van zaken in Woerden is ontleend aan N. van Wijk, 1985. Ambon of Belanda? Een studie over Molukkers in Woerden, de enige gemeente in Nederland waar Molukkers na opheffing van de plaatselijke kampen verspreid zijn gehuisvest. Uitgave 19, Centrum voor Onderzoek van Maatschappelijke Tegenstellingen, Faculteit der Sociale Wetenschappen, Rijksuniversiteit te Leiden, 251 blz.
- 6 Van Amersfoort, 1971, blz. 14 - 15.
- 7 Pollman en Seleky, 1979, blz. 144.
- 8 Bung Penonton, 1977, blz. 62. De naamswijziging van de CRAMS stelde mij voor een taalkundig probleem. Toen de C van CRAMS commissie betekende, diende naar analogie met *de* commissie ook van *de* CRAMS te worden gesproken. Toen de C kwam te staan voor *het* comité, was de logische consequentie dat het ook *het* CRAMS werd. Bijgevolg staat in het eerste gedeelte van dit artikel *de* en in het tweede gedeelte *het* CRAMS.
- 9 Gemeente Breukelen, Archief tot 1988 (in Gemeentehuis Breukelen), dossier 1.778.5, nr. 422, Bouwvolume 1960 - 1965, sectie Amboneezenwoningen.
- 10 Gemeente Breukelen, Nieuw Archief, inv. nr. 22: Notulen Raad 1962 - 1964.